

GEZIEN, GEHOORD, GELEZEN

Christi M. Klinkert

Nassau in het nieuws. Nieuwsprenten van Maurits van Nassaus militaire ondernemingen uit de periode 1590-1600
Zutphen (Walburg Pers) 2005, 323 pp., € 44,95,
ISBN 90 5730 372 8

Ruim vóór het begin van de eerste gedrukte kranten speelden prenten al een belangrijke rol in de nieuwsvoorziening. Toch is dit materiaal media-historisch gezien lang onderbelicht gebleven. Het proefschrift *Nassau in het nieuws* van de kunsthistorica Christi Klinkert is dan ook meer dan welkom. De auteur analyseerde circa zestig prenten over de militaire successen van de stadhouders Maurits en Willem Lodewijk aan het einde van de zestiende eeuw. Zij komt tot de conclusie dat zulke prenten 'krant, kaart en kunst tegelijk' waren. Klinkerts boek lijkt door de identieke fraaie uitvoering een vervolg op de in 2003 verschenen studie *De Opstand in zwart-wit* van Daniel Horst, die handelt over propagandaprenten uit de eerste fase van de Nederlandse Opstand, van 1566 tot 1584 (zie *TMG* 7, 2004-1). Dit is echter niet meer dan een indruk en van inhoudelijke imitatie is absoluut geen sprake.

Nassau in het nieuws leert kort gezegd hoe de huidige toeschouwer 'het geconstrueerde karakter' van de vroegmoderne prenten moet benaderen. De auteur maakt daarbij het verhelderende onderscheid tussen twee lagen in haar materiaal, de topografische en de actionele (of verhalende). De eerste laag, de topografische (met wegen, vestingwerken enzovoort), betreft de vaststaande ruimte. Deze werd destijds vaak pragmatisch uitgewerkt op een manier die tegenwoordig wel wordt gebruikt voor toeristische kaarten. Om de mate van betrouwbaarheid ervan te kunnen bepalen moet de onderzoeker deze laag vergelijken

met meer gedegen cartografisch materiaal uit dezelfde tijd. Via de tweede laag, de actionele, worden de opeenvolgende handelingen van de figuren zichtbaar, te staven met behulp van contemporaine documenten zoals dagverhalen en kronieken. En zo is Klinkert ook te werk gegaan.

Alleen al uit bovenstaand onderscheid blijkt dat de interpretatie van vroegmodern beeldmateriaal vaak een kwestie van interdisciplinair onderzoek is. Mogelijk verklaart dit waarom velen dit werk hebben laten liggen. In haar drie inleidende hoofdstukken problematiseert Klinkert deze onnodige koudwatervrees. Ze weet de lezer hierin hoe dan ook te enthousiasmeren voor de kern van haar boek. Die bestaat uit dertien – afzonderlijk te lezen! – hoofdstukken, over de verbeelding van de inname van Breda (1590), met het turfschip, tot en met de beroemde slag bij Nieuwpoort (1600). In de tussenliggende jaren zorgden de vele belegeringen van vestingsteden als Zutphen, Nijmegen, Geertruidenberg en Groningen voor nieuws en nieuwsprenten. De auteur weet te voorkomen dat de uitleg per prent een herhaling van zetten wordt door steeds weer andere vragen te stellen en nieuwe accenten te leggen. Het laatste hoofdstuk, over het beeldmateriaal van de slag bij Nieuwpoort, is een goede aanvulling op de publicaties die al in 2000 verschenen vanwege de 400-jarige herdenking van deze slag.

In de verte deden de prenten in Klinkerts boek mij denken aan de kaarten die de *Leeuwarder Courant* traditiegetrouw opneemt in haar Oudejaarsbijlage, met daarop getekende indrukken van opvallende provinciale nieuwsfeiten uit het aflopende jaar. In beide gevallen zien we verbeelding – binnen eenzelfde kader – van verschillende gebeurtenissen die niet tegelijkertijd hebben plaatsgevonden. Daarbij hebben de ontwerpers zich steeds veel vrijheid veroorloofd ten

aanzien van de geografische situering en schaalgrootte. Klinkert introduceert in dit verband de term 'picturale contaminatie', wat inhoudt dat niet alle details met de historische werkelijkheid overeenstemmen en sommige feiten ideaaltypisch zijn samengevat. Verder moet de lezerkijker over achtergrondkennis beschikken om de ingetekende tafereelen te kunnen begrijpen. Alleen beknopte teksten helpen hem daarbij op weg. Verschillen zijn er uiteraard ook te noemen. Zo is de verscheidenheid aan onderwerpen op de zestiende-eeuwse prenten van Klinkert veel geringer dan op de Friese nieuwsimpressies, die deels een ludiek karakter hebben. Het ging de uitgevers van de militaire prenten om de weergave van het verloop van slechts één of enkele wapenfeiten. Dit waren uitermate serieuze onderwerpen die zich moeilijk leenden voor een humoristische benadering. Het hoofddoel van deze uitgevers was bovenal de commerciële en 'objectieve' informatievoorziening via beeldmateriaal, en niet onmiddellijk vermaak of propaganda. Zij verkochten hun prenten doorgaans los, zodat ze bereikbaar waren voor een relatief groot publiek.

Slechts een paar punten vielen mij op als onjuist of voor discussie vatbaar. Zo is volgens de auteur in het wapen van de Nederlandse Republiek op een prent van Bartholomeus Dolendo (p. 77-78) het wapen van het gewest Stad en Lande verwerkt. Het betreft echter het wapen van alleen de stad Groningen. Verder meent Klinkert een portret van Maurits (afb. 43) – mede op gezag van Wouter Kloek – te kunnen dateren vóór de inname van Breda in 1590, omdat de stadhouder in het bijbehorende onderschrift nog niet als baron van Breda wordt aangeduid. Deze titel verwierf hij echter pas na de dood van zijn oudere broer Filips Willem in 1618. Ook schakelt de auteur patroniemen ten onrechte gelijk aan achternamen, in zowel haar tekst als index. Zo wordt de cartograaf Lambert Cornelisz in volgende zinnen 'Cornelisz' en staat deze persoon onder de letter C in de index. De historicus H. Enno van Gelder is daarentegen in de bibliografie onder zijn voorname Enno gerubriceerd. Bij de prenten over het ontzet van de schans Knodsenburg bij Nijmegen (1591) spreekt Klinkert haar verbazing uit over de aanwezigheid van een Spaans vaandel bij een van

de stadspoorten van het staatsgezinde Arnhem, dat tegelijkertijd ook een Staatse vlag liet wapperen (p. 108-111). Als het al een Spaans vaandel is (het iele kruis lijkt af te wijken van de kruisen op de andere Spaanse vanden), dan was dit wellicht buitgemaakt en wilde de Arnhemse bevolking mogelijk hiermee indruk maken op de vijand of deze misleiden. Ook dit zijn natuurlijk slechts veronderstellingen. Deze weinig fundamentele kritiek toont aan dat we met een geslaagde studie te maken hebben. *Nassau in het nieuws* is in toegankelijke taal geschreven en vormt zonder meer een waardevolle aanvulling op onze kennis over de wijze waarop nieuws in het vroegmoderne verleden werd verbeeld en beleefd.

Joop W. Koopmans